

УДК 94 (477.4):061(-411.16) «19/20»

І. Ю. Стадник

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ СТ. – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ НА МАТЕРІАЛАХ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ

Проаналізовано діяльність єврейських громад України кінця ХХ – початку ХХІ століття, охарактеризовано періодичну пресу як джерело дослідження єврейських громад, виокремлено основні напрями діяльності національно-культурних об'єднань акцентується увага на ролі освіти в збереженні представниками національних меншин власної етнічності.

Ключові слова: єврейські громади, періодична преса, культурно-освітня діяльність

Постановка проблеми. Національно-культурне відродження єврейської національної меншини, що розпочалося в 90-х роках ХХ століття, торкнулося передусім духовної сфери життя, і фактично розпочалося із самопізнання, з ототожнення себе з представниками єврейського етносу і з усвідомленої необхідності краще знати історію свого народу, його мову, культуру, традиції, його місце серед інших народів світу. Одним з проявів етнічного відродження було створення та діяльність національно-культурних організацій, які об'єднували людей з метою здійснення різноманітних заходів, спрямованих на сприяння етнічному відродженню.

Аналіз останніх досліджень. До піднятої нами проблеми побіжно зверталися такі вчені як Курас І., Вівчарик М. М., Шестопад М., Самарцев І.Г., Найман А. Я., Страшевич Б., Мащенко І. Ю. та інші [1]. Водночас діяльність єврейських громад у відтворенні періодичної преси не була предметом спеціальних досліджень.

Метою статті є аналіз основних напрямів діяльності єврейських громад України кінця ХХ – початку ХХІ століття у висвітленні періодичною пресою.

Виклад основного матеріалу. За підсумками перепису 1989 р. в Україні проживало 486,3 тис. осіб, або 0,4% до загальної кількості населення, за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Україні проживало 103,6 тис. осіб єврейської національності, що складало 0,2% населення нашої країни [2]. На початок окресленого періоду (90-ті роки ХХ століття) припадає етнічне відродження національних меншин, активізація етнічних громад. Не зважаючи на відносно невелику частку єврейського населення України, єврейські громади займали активну громадську позицію та демонстрували високий ступінь організованості. Історія єврейського народу в Україні нараховує не одне століття. Про активність єврейських громад може свідчити єврейська періодична преса, що стала важливою ознакою процесу національно-

культурного відродження та вагомим джерелом, яке дає можливість проаналізувати багатоманітність життя єврейської громади кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Тогочасна єврейська періодика була різноманітною за формою та змістом. Починаючи з 90-х років, на території України виходила друком низка видань, в яких розкривалися різноманітні аспекти єврейського життя. Серед цих видань були як загальноукраїнські, так і регіональні, зокрема такі, як «Община» (газета єврейської общини), «Век» (видання Всеукраїнського єврейського конгресу), «Мост» (Бюлетень єврейського агенства «Сохнут» в Україні), «Тхія» (щомісячна газета єврейської громади), «От сердца к сердцу» (щомісячна газета єврейської релігійної громади), «Сохнутон» (єврейське агентство Сохнут–Україна), «Хадашот» (газета асоціації єврейських організацій і общин України), «Вместе – Инэйнем», «Еврейский мир» (бюлетень єврейського фонду України), «Еврейский мередиан» (Інформаційний вісник єврейської конфедерації України), «Еврейское обозрение» (Аналітичний додаток до Вісника єврейської конфедерації України «Єврейський меридіан»), «Жизнь» (єврейська газета), «Лехаим» (видання спілки єврейської культури, фонду Хесед Хаїм, м. Кременчук), «Хэсэд Авот», «Атківа» (м. Полтава), «Шабат Шалом» (Дніпропетровська єврейська газета), «Шалом» (м. Кременчук), «Надежда» (видання Регіональної асоціації єврейських організацій малих міст України, м. Корсунь–Шевченківський) та багато інших.

Про широту проблематики, актуальність друкованого матеріалу яскраво свідчать їх рубрики:

- Інформаційного характеру: «Новости в несколько строк», «Как живёшь община», «Еврейская жизнь в Черкассах», «Мир еврейских местечек», «От сердца к сердцу», «Вас герт зих? Что слышно?», «Событие», «Еврейская Украина», «На 1/6», «Киев еврейский», «The Jewish World», «Общины Украины», «Израиль сегодня», «События, факты из жизни Хэсэда», «Как живёшь, регион», «Вокруг света на еврейской волне», «Хроника конфедерации», «Международная еврейская панорама», «Діаспора», «Пути и судьбы», «Лица».
- Матеріали історичного змісту: «История», «Из истории», «Из истории Черкасс», «60–летию Великой Отечественной войны посвящается», «Вечной памяти не гаснет свеча», «50 лет победы», «Ещё горит свеча».
- Культурного напрямку, традиції, новини книговидавничої справи: «Культура», «Наши праздники», «Мудрость народа», «Традиции».
- Спортивна тематика.
- Духовно-релігійні теми: «Религия».
- Проблеми розвитку національної мови, освіти: «Семинары – школа учёбы», «Вести из еврейских школ», «Идиш».
- Матеріали розважального характеру: «Уголок поэзии», «Лахн из гезунт. Посмеёмся».
- Кухня: «Ароматы еврейской кухни», «Советуем приготовить».
- Матеріали побутового характеру: «Предлагаем услуги».

- Інформація для тих громадян, що виїжджають на кордон на постійне місце проживання: «Єврейское агенство «Сохнут», «Вестник Сохнута».
- Кореспонденція читачів: «Нам пишуть», «Письмо из колонии» тощо [3].

Проаналізувавши матеріали, що містять ці видання, ми можемо скласти уявлення про життя єврейських громад в Україні наприкінці ХХ століття – на початку ХХІ століття.

Одним із важливих проявів етнічного відродження єврейської національних меншин було створення та діяльність національно-культурних організацій, які об'єднували людей з метою здійснення різноманітних заходів, спрямованих на сприяння етнічному відродженню, розвитку і популяризації національної духовної культури у всіх її проявах. Існування таких національно-культурних об'єднань дозволяло найбільш повно реалізувати право на вивчення своєї етнічної культури, мови, традицій, що за важких економічних умов держава не могла забезпечити. Діяльність таких об'єднань широко висвітлювалася на сторінках періодичної преси.

Починаючи з кінця ХХ століття, в Україні функціонував цілий ряд єврейських національно-культурних як загальноукраїнських (Асоціація єврейських організацій і громад України, Єврейська рада України, Всеукраїнський Єврейський Конгрес, Об'єднана Єврейська община України та ін.), так і регіональних.

Серед основних функцій національно-культурних об'єднань були:

- інтеграційні, що виявляються у встановленні контактів між людьми, які належать певної національної культури;
- творчі, що включають активізацію художньої діяльності в освоєнні і розвитку національної художньої традиції;
- просвітницькі, пов'язані з пробудженням і розвитком інтересів і потреби сфері національної мови, історії, традицій і звичаїв;
- виховні, спрямовані на вирішення проблем подолання відчуженості особистості, її соціалізації, підвищення морального рівня членів національного об'єднання [4; с. 6].

Перед національно-культурними об'єднаннями стояло багато завдань в різних сферах, тому що національно-культурний розвиток етнічної меншини не можна було обмежити лише репрезентацією фольклорно-етнографічних особливостей етносу.

Серед пріоритетних завдань даних об'єднань можна виокремити освітню діяльність, поглиблення знання мови власної національності, а в більшості випадків вивчення її; задоволення національно-культурних потреб членів товариства; забезпечення інформаційних запитів; збереження та поширення національно-культурних традицій, ремесел, звичаїв та народних обрядів; відновлення історичної справедливості; вивчення та популяризація історії етносу, їх ролі в розвитку країни, музейна робота; проведення фольклорно-мистецьких фестивалів; допомога тим, хто прагне виїхати на історичну батьківщину; захист громадянських, економічних та соціальних інтересів членів товариства; налагодження економічних та культурних зв'язків з історичною батьківщиною тощо.

Одним із основних напрямків діяльності національно-культурних об'єднань традиційно була освіта, оскільки саме вона є базовою основою духовності народу. Здебільшого роботу доводилося розпочинати з вивчення мови власної національності, адже така робота раніше фактично не проводилась. Саме просвітницька і виховна діяльність покликані забезпечити наступність національно-культурних цінностей.

Представлена єврейська освіта в Україні була різними закладами – недільними школами, ульпанами, молодіжними класами, відділами молодіжних організацій «Маккабі», «Бней Аківа», Міжнародним Соломоновим університетом тощо.

Основною формою вивчення мов були недільні школи. Наприклад, школа, яка виникла в 1990 р. при Черкаській громаді прогресивного іудаїзму (перший директор - Людмила Померанцева). В школі викладалися іврит, історія єврейського народу, література, традиції, інформатика, прикладна творчість, спів, танці, англійська мова тощо. Використовуючи таку форму вивчення національної мови і культури як недільна школа, активісти мали змогу створити атмосферу івриту, навчити почувати його, зробити рідним, чому сприяла позакласна робота, гуртки за інтересами, ігри, вікторини; мали змогу сформувати колектив однодумців, з різних сторін розглядати єврейську культуру, комплексно підходити до єврейського способу життя і спробувати знайти себе у вічній єврейській традиції [5].

Цікавою формою самореалізації активної частини жіночої єврейської громади було створення жіночих національних організацій, наприклад міжнародної організації єврейських жінок «Проект Кешер», яка виникла в 1989 році і ставила за мету підтримувати та розвивати мережу жіночих груп, допомогти жінкам в відродженні їх єврейської самосвідомості. Дією цієї організації була охоплена і Україна.

Діяльність єврейських національно-культурних організацій здійснювалась шляхом реалізації певних програм не лише культурного, освітнього, а і соціального спрямування.

Так, Асоціація єврейських організацій і громад в Україні в 90-ті роки ХХ століття здійснювала ряд програм та проектів, зокрема: «Освіта», «Мило-сердя», «Юдаїка», «Праведники світу», «Збереження єврейської спадщини», підготовки лідерів громад, молодіжні програми, культурні програми тощо.

Для підвищення ефективності роботи працівників та волонтерів проводились різноманітні навчальні семінари, конференції, зокрема в Дніпропетровську, Харкові, Полтаві, Луганську, Бердянську, Санкт-Петербурзі, Черкасах тощо.

Важливим напрямом діяльності єврейських організацій був також релігійний. Зокрема для задоволення релігійних потреб створювалися та функціонували різноманітні релігійні общини.

Важливою складовою діяльності єврейських громад була допомога міграції євреїв на історичну батьківщину. В окреслений період проблемами еміграції займалася така організація, як «Сохнут».

Характерною рисою розвитку національних культур окресленого регіону є взаємодія та співпраця національно-культурних товариств різних етнічних меншин. Проводилися свята національної кухні, в якому брали участь представники окрім єврейських і інші національних меншин області національно-культурних товариств, фольклорні свята, наприклад такі як «Нас поєднала Україна» та інші, в якому брали участь різні художні колективи.

Цікавим рішенням було заснування будинків національних культур, зокрема ця проблема неодноразово піднімалась в Черкасах, Полтаві, Кременчуку.

Взаємодії представників різних етносів сприяла і діяльність істориків, краєзнавців, діячів культури тощо. В областях проводилася робота по збору, зберіганню та опрацюванню матеріальних пам'яток культури та побуту, музеями збиралися пам'ятки, які потім експонувалися. Етнографічну виставку, присвячену єврейській національній меншині оформлено було, наприклад, у Черкаському краєзнавчому музеї, в 2017 році в Вінницькому музеї відкрили виставку, присвячену порятунку Євреїв під час окупації Польщі [6]. Більшість представників національних меншин підтримували зв'язки з іншими країнами, обмінювалися досвідом, проводили навчальні семінари, тренінги.

Важливим специфічним напрямом діяльності організацій було запобігання антисемітизму [7].

На жаль, протягом окресленого періоду перед національно-культурними об'єднаннями стояло багато проблем, зокрема, відсутність власного приміщення для плідної діяльності. В окремих випадках товариства функціонували при релігійних установах, як от Асоціація єврейської культури в Кіровоградській області, що знаходилася в будинку синагоги, або приміщення для проведення заходів надають інші заклади, державні чи профспілкові будинки культури, бібліотеки, приміщення Корсунь-Шевченківського міського дитячого палацу постійно надаються євреям для проведення культурних заходів, у приміщенні середньої школи №1 Регіональна асоціація єврейських організацій малих міст України проводила різноманітні заходи, відкрито було їдальню для нужденних тощо.

Ще однією проблемою національно-культурних об'єднань є відсутність коштів для нормальної роботи, адже основними джерелами фінансування є добровільні членські внески, пожертви, в деяких випадках спонсорська допомога, фінансова та гуманітарна допомога закордонних організацій. Деякі єврейські організації співпрацювали з Американським Єврейським Розподільчим Комітетом «Джойнт», американськими фондами розвитку єврейських общин «Коменськи» та «Морія», «Сохнут», культурним центром при Посольстві Ізраїлю в Україні, службою милосердя «Маген Авот», Єврейською радою в Україні та з рядом інших об'єднань.

Крім того, національно-культурні товариства підтримували зв'язки з відділами у справах національностей, міграцій та релігії при обласних державних адміністраціях, хоч ці установи були не в змозі вирішити багатьох, зокрема фінансових проблем.

Значний внесок в дослідження та популяризацію єврейської історії, культури, традицій здійснювали не лише єврейські громади, а і науково-дослідні центри України і Ізраїлю, міжнародні єврейські організації, Асоціація іудаїки України, Інститут національних відносин і політології НАН України, Інститут сходознавства НАН України, Дослідницький центр єврейської освіти в діаспорі тощо.

Висновки. Отже, єврейські громади України кінця ХХ – початку ХХІ століття вирізнялися активною роботою за багатьма напрямками, про що свідчать матеріали періодичної преси. Фактично всі напрями діяльності єврейських національно-культурних організацій можна умовно поділити на чотири великих напрями: культурно-освітній, релігійний, соціальної допомоги, допомога виїжджаючим. Незважаючи на цілий ряд проблем, які поставали перед громадою, активна діяльність не припинялася. Діяльність об'єднань етнічних меншин заслуговує на всебічне вивчення, адже вони роблять вагомий внесок у відродження і розвиток культур етнічних меншин, а оскільки представники цих меншин є також громадянами України, то і в розвиток української держави загалом.

Список використаних джерел

1. Євреї в Україні: історія, культура, традиції / НАН України, Ін-т національних відносин і політології. – К., 1997. – 255 с.; Моше Росман. Главы из истории и культуры евреев Восточной Европы. – В 3 т. – Т. 1. – Тель-Авив, 1995. – С. 140–221; Нариси з історії та культури євреїв України / Ред. Л. Фінберг. – К., 2008. – 440 с.; Євреї в Україні на початок ХХ ст. / І. Г. Самарцев // Український історичний журнал. – 1994. – № 4. – С. 19–29; Нариси з історії та культури євреїв України / Ред. Л. Фінберг. – К., 2008. – 440 с.; Хонигсман Я. С., Найман А. Я. Евреи Украины. – К., 1993. – С. 71.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Возрождение. – 1998. – № 4–10; – 1999. – № 1–20.; Надежда. – 1995. – № 1, 5–8; – 1996. – № 1–10; – 1997. – № 2, 4–6; – 1998. – № 1–10; – 1999. – № 1–5, 7, 8, – 2000. – № 1–9; Община. – 1998. – № 3, 4; Век (Всеукраїнський Єврейський конгрес). – 1998. – № 9, 11, 25–29; Еврейский мир. – 1998. – № 5; Вместе. Инэйнем. – 2000. – № 1–5; – 2001. – № 1–9; Шабат Шолом. – 2001. – № 1–11; Еврейский меридиан. – 2000. – № 3–6, 8, 9, 14; – 2001. – № 3, 8, 12, 13; Лехаим. – 1998. – № 1–7; Тхія. – 1998. – № 1–13; Сохнутон. – 1999. – № 1–14; Хадашот. – 1998. – № 1–3; – 1999. – № 1–8; Хэсэд Авот. – 1999. – № 1–5; Шалом. – 2000. – № 1–6; От сердца к сердцу. – 1998. – № 1, 13.
4. Архипенко Е. П. Національний культурний центр: принципи діяльності, тенденції розвитку, умови, напрямки і форми роботи // Всі ми твої діти, України : інформ.-метод. збірник. – Вип. 4. – К., 1998. – 47 с.
5. Гройсман Н. Региональная школа: достижения и проблемы // Надежда. – 1999. – № 6. – С. 4; Воскресной школе – 10 лет // «Халон леолам» Окно в мир – № 1, кisleв 5761 г. Черкаси (Еврейская воскресная школа).

6. В Винницком музее открыли документальную выставку, посвященную спасению евреев во время оккупации Польши [Электронный ресурс] / Офіційний сайт Асоціації єврейських організацій та громад України. – Режим доступа : <http://vaadua.org/news/v-vinnickom-muzee-otkryli-dokumentalnuyu-vystavku-posvyashchennuyu-spaseniyu-evreev-vo-vremya>
7. Антисемитизм в Украине. Преступление и наказание [Электронный ресурс] // Хадашот. – 2017. – № 2 (237), февраль, шват 5777. — Режим доступа : <http://hadashot.kiev.ua/nomer-gazety-2/no-2-237-fevral-2017-shvat-5777>

References

1. Ievrei v Ukraini: istoriia, kultura, tradytsii/NAN Ukrainy, in.-t natsionalnykh vidnosyn i politolohii. – K., 1997. – 255 s. Moshe Rosman. Hlavy yz ystoryy u kultury evreev Vostochnoi Evropy. – V 3 t. – T.1. – Tel-Avyv, 1995. – S. 140 – 221. Narysy z istorii ta kultury yevreiv Ukrainy./Red. L. Finberh. – K., 2008. – 440 s. Yevrei v Ukraini na pochatok KhKh st. / I. H. Samartsev // Ukrainykyi istorychnyi zhurnal . – 1994 . – N 4 . – S. 19-29. Narysy z istorii ta kultury yevreiv Ukrainy./Red. L. Finberh. – K., 2008. – 440 s. Khonyhsman Ia.S., A. Ia. Naiman. Evrey Ukrayny. – K., 1993. – S. 71.
2. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Vozrozhdenye. – 1998. – № 4–10; – 1999. – № 1–20.; Nadezhda. – 1995. – № 1, 5–8; – 1996. – № 1–10; – 1997. – № 2, 4–6;– 1998. – № 1–10; – 1999. – № 1–5, 7, 8, – 2000. – № 1–9; Obshchyna. – 1998. – № 3, 4; Viek (Vseukrainskyi Yevreiskyi konhres). – 1998. – № 9, 11, 25–29; Evreiskyi myr. – 1998. – № 5; Vmeste. Ynainem. – 2000. – № 1–5; – 2001. – № 1–9; Shabat Sholom. – 2001. – № 1–11; Evreiskyi merydyan. – 2000. – № 3–6, 8, 9, 14; – 2001. – № 3, 8, 12, 13; Lekhaym. – 1998. – № 1–7; Tkhiia. – 1998. – № 1–13; Sokhnuton. – 1999. – № 1–14; Khadashot. – 1998. – № 1–3; – 1999. – № 1–8; Khəsəd Avot. – 1999. – № 1–5; Shalom. – 2000. – № 1–6; Ot serdtsa k serdtsu. – 1998. – № 1, 13.
4. Arkhypenko E. P. Natsionalnyi kulturnyi tsentr: pryntsypy diialnosti, tendentsii rozvytku, umovy, napriamky i formy roboty // “Vsi my tvoi dity, Ukrainy” (Informatsiino-metodychnyi zbirnyk). – Vyp. 4. – K., 1998. – 47 s.
5. Hroisman N. Rehyonalnaia shkola: dostyzhenyia u problemy // Nadezhda. – 1999. – № 6. – S. 4; Voskresnoi shkole – 10 let // «Khalon leolam» Okno v myr – № 1, kyslev 5761 h. Cherkasy (Evreiskaia voskresnaia shkola).
6. V Vynnytskom muzee otkryly dokumentalnuuu vystavku, posviashchennuu spaseniyu evreev vo vremena okkupatsyy Polshy [Elektronnyi resurs] / Ofitsiyni sait Asotsiatsii yevreiskykh orhanizatsii ta hromad Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://vaadua.org/news/v-vinnickom-muzee-otkryli-dokumentalnuyu-vystavku-posvyashchennuyu-spaseniyu-evreev-vo-vremya>
7. Antysemytyzm v Ukrayne. Prestuplenye u nakazanye [Elektronnyi resurs] / Khadashot. – № 2 (237), fevral 2017, shvat 5777. – Rezhym dostupu: <http://hadashot.kiev.ua/nomer-gazety-2/no-2-237-fevral-2017-shvat-5777>

Стаття надійшла до редакції 12.01.2017 р.

И. Ю. Стадник

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЕВРЕЙСКИХ ОБЩИН УКРАИНЫ КОНЦА XX –
НАЧАЛА XXI ВЕКА НА МАТЕРИАЛАХ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ**

Проанализирована деятельность еврейских общин Украины конца XX – начала XXI века, охарактеризована периодическая печать как источник исследования еврейских общин, выделены основные направления деятельности национально-культурных объединений, акцентируется внимание на роли образования в сохранении представителями национальных меньшинств собственной этничности.

Ключевые слова: *еврейские общины, периодическая печать, культурно-образовательная деятельность.*

I. Stadnyk

**THE ACTIVITIES OF JEWISH COMMUNITIES OF UKRAINE
AT THE END OF THE XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURIES
ON THE MATERIALS OF PERIODICAL PRESS**

The activities of Jewish communities of Ukraine in the late twentieth and early twenty-first centuries is analyzed, periodical press is characterized as a source of research on Jewish communities, the main activities of national and cultural associations are highlighted, and the role of education in preserving the ethnicity by representatives of national minorities is emphasized.

Keywords: *Jewish communities, periodical press, cultural and educational activities.*